

GILLET 2008

Tidskrift för Carlstads-Gillet • Årgång 17 • Nr 21

GILLET

Tidskrift för Carlstads-Gillet
Nummer 21, årgång 17, 2008

ADRESSUPPGIFTER

Carlstads-Gillet
c/o Karlstads kommun
Gamla Wermlandsbanken
651 84 Karlstad
054-15 84 09
carlstads-gillet@telia.com
www.carlstads-gillet.s.se
Besöksadress Tingvallagatan 13

KONTAKTPERSON

Erik Hellberg, skrivare
Gökärtsgränd 12, 653 45 Karlstad,
054-56 20 09

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Per Berggrén
Strandvägen 18, 652 23 Karlstad,
054-24 06 99
perberggren@comhem.se

TEXT, FOTO OCH LAYOUT

Per Berggrén där annat ej anges

TRYCK

Knappen i 500 exemplar

CARLSTADS-GILLET'S RÅD

Ålderman Per Berggrén (tillika redaktör)
Vice ålderman Martin Edman
Skrivare Erik Hellberg
Skattmästare Per Anders Olson
Arkivarie Mikael Lundström
Munskänk Bill Ivarsson
Bisittare Inger Berggrén
Bisittare Barbro Järliden
Bisittare Karl Axel Hjerdt
Bisittare Ragnar Hedin
Bisittare Carlåke Skoghäll

VALDELEGERADE

Sven Maechel (sammanställande),
Lars Wallqvist och Leif Alte.

Innehåll

- 3 Framtidsrådet är bildat, **Per Berggrén**
- 4 Theodor Högström byggde upp Karlstad efter branden, **Anita Jakobsson**
- 7 Orrholmsgaraget och Vision Karlstad 2008, **Per Berggrén**
- 8 1945 var Herrhagskolan sjukhus, **Christer Mattsson**
- 12 Carlstads-Gillet's författarstipendium
- 13 Ung mans väg till ena skola, **Carl-Eje Granquist**
- 15 Sju – ett litet hus på Herrhagen, **Carl-Eje Granquist**
- 21 En stad med många ansikten, **Ragnar Magnusson**
- 23 Händelser under det gångna året, **Per Berggrén**
- 24 Karlstads utveckling, **Inger Berggrén**
- 28 Höstgillet 2007, **Per Berggrén**
- 30 Vårgillet 2008, **Per Berggrén**

Öppet hus Höstgillet 2008

i Gamla Wermlandsbanken den torsdagen den 20 november
2 oktober klockan 1900-2100

Författarstipendiet 2008

senast den 30 oktober

Bidrag till tidningen

mottages tacksamt senast 2009-01-31

OMSLAGSBILDEN

Utsikt från Herrhagen mot domkyrkan, Gamla gymnasiet och Gamla fängelset.

Framtidsrådet syftar till att Carlstads-Gillet tillsammans med Karlstads Hembygdsförening, Karlstad Lever och Karlstads kommun gemensamt ska utveckla Karlstad.

Framtidsrådet är bildat

FRAMTIDSRÅDET

I Carlstads-Gillet stadgar står skrivet att föreningens uppgift bland annat är att väcka intresse för bevarande av stadens värdefulla minnesmärken och att verka för tillgodoseende av historiska och konstnärliga krav vid stadens omdaning och utveckling.

Ungefär samma inriktning har både föreningarna Karlstads Hembygdsförening och Karlstad Lever. Därför har Carlstads-Gillet tagit initiativ till att på försök skapa en organisation som är tänkt att bistå kommunens styrande i fråga om förändringar av stadsbilden. De tre föreningarna besitter ju tillsammans en ansenlig mängd detaljinformation om Karlstad, som kan vara av intresse för stadens styrande när beslut skall fattas om rivning och nybyggnation.

Den nya organisationen, som har fått namnet Framtidsrådet, fick en flygande start då man med mycket kort varsel tvingades att ta ställning till det gula huset vid kvarteret Vågmästaren, Vågmästarbostaden, och den byggnad där Karlstads-Tidningen en gång hade sina lokaler på Södra kyrkogatan.

Framtidsrådet är inrättat på försök. Avsikten med rådet är att det tillsammans med politiker och tjänstemän i staden skall skapa ett vackert och bra Karlstad genom att vara med i ett tidigt skede av utvecklingsprocessen. Framtidsrådet skall inte vara en klagomur utan en medspelare i utvecklingen av staden.

BIDRAG TILL TIDNINGEN

År 2003 fick jag den stora förmånen att göra min första medlemstidning i Carlstads-Gillet. Det var en spännande uppgift och jag såg det som en stor utmaning att skapa ett innehåll som kunde intressera Gillets medlemmar. Det fanns ju redan så mycket skrivet om Karlstad att det kunde vara svårt att hitta nytt material till tidningen. Jag ville åstadkomma en lagom blandning av gammalt och nytt. Genom medverkan från olika håll har det gått bra men egentligen vill jag ha mer hjälp med att få in intressanta artiklar.

Detta är mitt sjätte nummer av tidningen. Samtidigt vill jag då passa på att förnya tidningen lite grand. Några medlemmar har framfört synpunkten att det är svårt att skilja olika nummer från varandra när framsidesbilden alltid är densamma. Därför är det en ny framsida i år.

TACK TILL MEDLEMMARNA

För övrigt vill jag framföra mitt tack till föreningens medlemmar som givit mig förtroendet att vara Carlstads-Gillet ålderman. Att Gillets verksamhet är något som angår många karlstadsbor framgår inte minst då 150 medlemmar kommer till våra gillen för information om vad som händer och för en trevlig afton i Gamla Wermlandsbankens vackra lokaler.

Per Berggrén
Ålderman

Fotografi på Theodor Högström från C E Nygrens bok Carlstads stads historia. Bilden är omvänd.

ANITA JAKOBSSON:

”Theodor Högström var min farfars far. Hans son Arvid, alltså min farfar, har lämnat efter sig anteckningar och ritningar som har underlättat för mig att återge lite av hans liv och arbete.”

Theodor Högström byggde upp Karlstad efter branden

*Anita Jakobsson
Per Berggrén*

Theodor Högström föddes i Stockholm 1827. Hans far, Olof Mauritz, var hovskomakare och älderman i sitt skrå. Modern, Anna Maria (född Rundberg) kom från Simrishamn.

Theodor växte upp på Lästmakarbacken, i närheten av dagens Stureplan, där familjen hade byggt ett tvåvåningshus. På den tiden var detta i stadens utkant och på vintrarna kunde lille Theodor åka kälke nedför backen mot dagens Biblioteksgatan. Modern födde många barn men endast sex av dem nådde mogen ålder.

1839 började Theodor i Stockholms Borgarskola, där han valde ämnena aritmetik och ritning. Han fortsatte därefter sina studier på Kungliga Tekniska Institutet och efter avslutad skolgång fick han som belöning boken ”Lärobok om räknekonsten samt facit” (utgiven 1841). Fram till 1847 gick han lärlingsutbildning och erhöll därefter Murarmästarbrev.

Efter lärlingstiden sökte Theodor arbete i bland annat

Norrköping, Vetlanda, Kristianstad och Jönköping innan han hamnade i Karlstad strax före den stora branden 1865.

1858 gifte han sig med Anna Sofia Dahlberg. De fick en son och en dotter som båda dog tidigt. Hustrun Anna Sofia dog 1872.

Theodor gifte om sig, den här gången med Maria Christina Carlsson från Björnsnäs, en liten ort utanför Flen. De fick en son, Arvid Theodor, som växte upp och blev stadsläkare i Karlstad.

Theodor köpte en tomt i hörnet av Hamngatan och Mariebergsgatan (nuvarande Pihlgrensgatan). Tomten var en avstyckning från Varpnäs gård. Här byggdes ett timmerhus till vilket Theodor gjort en egen planlösning. Skiffertaket levererades från Arvika. Detta hus står fortfarande kvar på sin ursprungliga plats och det var också mitt barndomshem. På senare år har kyrkornas sociala hjälpverksamhet, Ria, flyt-

Theodor Högströms hus, det som i dag innehåller Ria-verksamheten, i hörnet av Hamngatan och Pihlgrensgatan

Theodor Högströms familjegrav på Gamla kyrkogården i Karlstad

tat in i huset. Byggnadens attraktiva läge i centrala Karlstad har inneburit att man nu befarar att huset kommer att rivras till förmån för ett resecentrum eller någon annan funktion i staden.

År 1870 blev Theodor stadsbyggmästare. Mellan åren 1875 och 1880 var han stadsarkitekt i Karlstad och hade då som uppgift att kontrollera nybyggda hus. I ett protokoll från den här tiden kan man läsa att han besiktigat ett trettiotal tomter och byggnader.

Theodor dog 1884. Hans son Arvid var då sju år gammal. Hustrun Maria bodde kvar i villan när Arvid i vuxen ålder och hans fru Anna-Lisa flyttade in där. Huset utvidgades sedan mot Pihlgrensgatan. Arvid hade ärvt sin fars intresse för Karlstads utveckling och när Carlstads-Gillet grundades

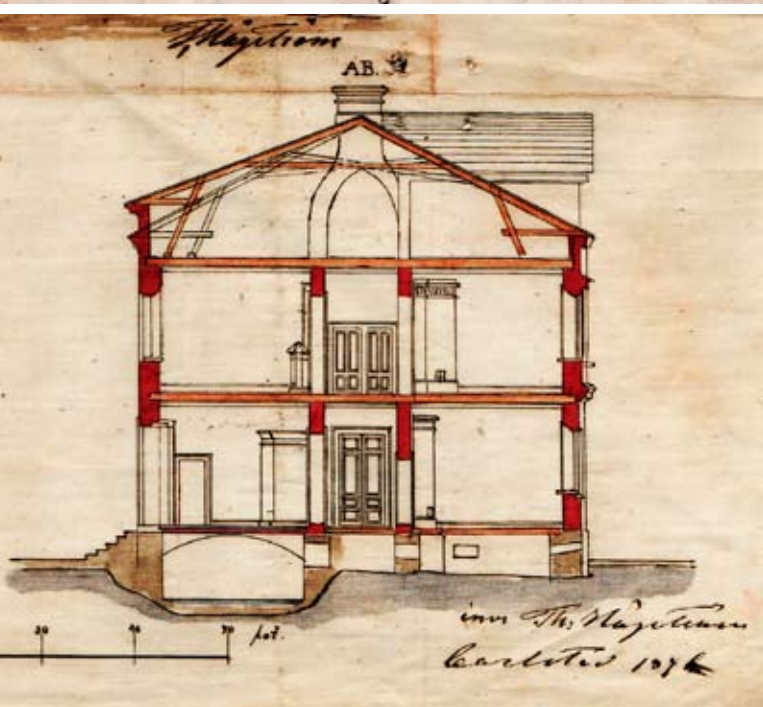
Anita Jacobsson har flera av Theodor Högströms ritningar

1944 var han en av stiftarna.

Arvid fick sedan sonen Erik som blev tandläkare och läkare. Han var min far och jag är gift mig med Torsten och därigenom heter jag Jakobsson.

Theodor är begravd på Gamla kyrkogården. Han är en av de invånare i Karlstad som satt djupa spår i staden. Redan före 1865 var han byggmästare till Expositionshuset som klarade sig undan lågorna, men framför allt efter branden figurerar hans namn i en stor mängd bygghandlingar. Ett av hans första uppdrag efter den stora katastrofen var att bygga upp Frimurarlogens hus.

Han laborerade också med olika sätt att bygga på och sökte patent på ett särskilt förband vid murning där stenarna lades så att luftspalter i väggarna förhindrade mögelskador.

Ritning till Norra skolan på Norra Strandgatan enligt Theodor Högström tankar 1876 och byggnaden som den ser ut 2008

Theodor Högström kom till Karlstad omkring år 1860. Ett av hans första uppdrag var att vara byggmästare till Expositionshuset, som byggdes 1862. Fram till sin död 1884 var han synnerligen framgångsrik i byggbranschen. Med sin enastående förmåga och gedigna utbildning var han den som, kanske mer än någon annan, vi har att tacka för att staden snabbt återuppbjogs efter branden 1865.

FRÅN THEODOR HÖGSTRÖMS RIKA PRODUKTION KAN NEDANSTÄENDE BYGGNADER NÄMNAS.

- Frimurarlogen
- Södra skolan på Drottninggatan, 1872
- Norra skolan på Norra Strandgatan, 1876-1878
- Seminariet på Grevgatan, 1877-1878
- Tjäderskolan
- Pack- och tullhuset, 1871
- Länkarnas hus, 1878
- Obduktionshuset (gamla biblioteket)
- Påbyggnad och renovering av lasarettet (som senare blev flickskolan)
- Byggnader av sten att uppföra på Wermlands Hypoteksförenings tomt
- Förslag till kyrkbänk i domkyrkan, 1878
- Kyrktornet på domkyrkan
- Privata hus på Kvarnberget, Herrhagen och i Viken

DESSUTOM

- ritade han en karta över Karlstads sten-, trä- och korsvirkeshus 1882-1883.
- gjorde han ett förslag till ny teater i Klara som aldrig blev uppförd.
- sökte han patent för en ny typ av murningssätt (förband) så att boningshus skulle bli fukt fria.
- såg han till att nybyggnader försågs med brandmur
- sökte han tillstånd att hantera asfalt vid murning

Orrholmsgaraget och Vision Karlstad år 2208

Stadsdelen Orrholmen byggdes under miljonprogrammet och stod färdigt 1965. Det enorma garaget som sträcker sig under hela bostadsområdet blev med tiden slitet och utsattes för klotter och bus och var inte alltid så trevligt att besöka.

Genom storartade insatser av Garagegruppen har emellertid den trista garagemiljön förändrats och är nu i stället en upplevelseplats, där man kan njuta av spännande konst i kombination med härlig klassisk musik.

Till tonerna av Mozart, Beethoven, Vivaldi och alla de andra stora mästarna kan man betrakta konstverk av Osmar Dias, Björn Wilde, Marja i Myrom med flera uppblandat med motorljudet från en och annan passerande buss eller bil.

Nästa projekt är Tidskapseln. Detta är en hermetiskt till-

sluten låda av rostfritt stål fylld med skrifter och föremål som speglar vår samtid och som skall öppnas om 200 år. Bland mycket annat finns i lådan böcker av Inger och Lasse Sandberg, Kjell Fredriksson och Bengt Berg. Politiker och skolelever ger sin syn på nutiden. Värmlands Museum, Länsstyrelsen och Kyrkan medverkar var och en på sitt sätt. Swedbank donerar dagens valutor och lägger 10 000 kronor i en fond som om 200 år med 5 % ränta förväntas ha växt till 194 miljoner kronor.

Carlstads-Gillet medverkar med böckerna Karlstads fasader, Interiörer i Karlstad och Residenset. Dessutom finns Gillets vackra märke och åldermannens Vision för år 2208 med i lådan.

Garagegruppens starke man och idéspruta, Torbjörn Eriksson, stående i garaget omgiven av bilar och konstverk.

Åldermannens Vision Karlstad år 2208

I Europas Förenta Stater har de gamla landsgränserna mer eller mindre suddats ut. I hela Europa talas ett gemensamt språk, som inte är engelska. Olika regioner har ersatt landsindelningen och i Nordeuropa har delstaten Skandinavien bildats i vilken Sverige och Norge ingår.

Huvudstaden i delstaten Skandinavien är den centralt placerade Karlstad som med sina en miljon invånare är den administrativa medelpunkten. Stadens utbredning omfattar det som på 2000-talet var dåvarande kommunerna Karlstad, Hammarö, Kil och Grums.

Karlstads flygplats är det nav i Skandinavien från vilket allt flyg till avlägsna destinationer avgår. Trafiken till och från Karlstad från hela delstaten går på monorail.

I Karlstad odlas gammal kultur och äldre byggnader vårdas särskilt omsorgsfullt. Stadens stolthet, den 22 våningar höga skyskrapan i inre hamn, som ritats av en av dåtidens främsta arkitekter, är en nationalsymbol för hela Skandinavien.

Per Berggrén
Ålderman

*Som följd av bråk med nazister i Karlstad har Christer Mattsson, en internationell auktoritet i frågor som rör rasism och nazism, engagerats av Karlstads kommun. Ett projekt som syftar till att motverka främlingsfientligheten har genomförts. Detta har bland annat lett till en bok om de judiska tuberkulossjuka kvinnorna som vårdades på Herrhagsskolan efter krigsslutet 1945. Bokens titel är **Till Herrhagen klockan 13²⁴**. Här är ett litet utdrag ur boken.*

Christer Mattsson

År 1945 var Herrhagsskolan sjukhus

MEDICINALSTYRELSEN HAR BEFALLT ETABLERANDET AV BEREDSKAPSSJUKHUSET I KARLSTAD

Under hela kriget fanns en beredskap för hur Sverige skulle fungera i händelse av en militär konfrontation med Tyskland. En del av beredskapen var behovet av utökad sjukvård. Runt om i landet ställdes utrustning i ordning för att snabbt öppna nya sjukhus.

Herrhagsskolan var en sådan plats och all utrustning fanns i magasin som tillhörde centralsjukhuset.

I slutet av kriget framstod det som allt mer osannolikt att beredskapssjukhusen skulle komma till användning. Beredskapen gällde ju för svenska behov och några sådana såg inte ut att uppstå när Nazityskland gick mot en säker undergång.

VITA BUSSARNA KOMMER

Med Sveriges spontana, och oväntade, roll som flyktingmottagare i krigets slutskede, kom den civila beredskapsorganisationen till slut att få känna av skarpt läge. Redan i april 1945, när de första svenska rödakorsinsatserna återvänt från Tyskland förstod man att det svenska engagemanget skulle komma att ställa krav på inhemska sjukvårdsinsatser. Direktiv utgick från Medicinalstyrelsen (föregångaren till dagens Socialstyrelse) om hur sjukvårdsberedskapen skulle se ut

med tanke på vårdbehovet hos de före detta koncentrationslägerfångarna. Den 14 april beslutades att Herrhagsskolan skulle stå i beredskap för att bli ett sjukhus.

Den 21 juli 1945 kom order från Medicinalstyrelsen till Landstinget i Värmland att förbereda mottagandet av 100-150 tuberkulossjuka kvinnor, som skulle anlända fyra till fem dagar senare. Uppdraget meddelades per telefon och bekräftades skriftligt samma dag. Kvinnorna hade evakuerats med Vita bussarna från Bergen-Belsen till Malmö, där de delats in efter vårdbehov för vidare transport till olika vård- och konvalescensinstitutioner runt om i Sverige.

100 TIMMARS OMSTÄLLNINGSTID

För ett land som saknade erfarenhet av flyktingmottagande och som under mycket lång tid hade varit ett utvandringsland är det imponerande att se hur fort omställningen gick.

Efter att ordern hade kommit från Medicinalstyrelsen om upprättandet av sjukhuset på Herrhagsskolan, dröjde det inte mer än 100 timmar innan verksamheten var möjlig att påbörjas. Detta innebar att skolan utrymdes med alla inventarier och att ett sjukhus inrymdes med all sin utrustning och sina funktioner.

Mest av allt behövdes personal. Den förste chefen för be-

Herrhagsskolan som den ser ut 2007

redskapssjukhuset, Jean Manfred, förflyttades från central-sjukhuset och med honom ytterligare 2 specialister. Lands-tingets ordinarie personal räckte inte till, utan man fick annonsera efter sjuksköterskor, kokerskor och städpersonal. Platsannonserna gick ut den 24 juli och tjänsterna tillträdde dagen därpå. Då skulle också sjukhuset kunna vara i drift.

DET ÄR ETT GOTT VERK I MÄNNISKOKÄRLEKENS TJÄNST

Omställningen av Herrhagsskolan till sjukhus väckte upp- märksamhet i tidningarna som följde arbetet på plats. Tonen, som framkom i rapporteringen, var mycket positiv med få undantag. Alla problem med förändringen fick enkla och självklara lösningar. Flera personer intervjuades om hur om- ställningen skulle gå till och vilka konsekvenserna förväntades bli för andra verksamheter. Oavsett vilket bekymmer som kom på tal, framhölls hur problemfritt det hela förlöpte. Inte ens det faktum att eleverna, som skulle börja höstter- minen en månad senare, tvingades till en förkortad skolgång (reducerad timplan) väckte kritiska frågor.

Det var endast en rubriksättning och ingress i Värmlands Folkblad som var kritisk. Omställningen till beredskapssjuk- hus kallades för "ockupation" och man frågade sig hur elev- erna skulle kunna få sin skolgång ordnad. Skolinspektör Axel Rydberg gav emellertid lugnande besked om att det fanns

lösningar. Alla var införstådda med nödvändigheten och självklarheten att hjälpa dessa sjuka kvinnor. Denna attityd kan vara väl värd att jämföra med debatten om flyktningmot- tagandet under 30-talet.

LUFTEN TYCKTES LADDAD

Klockan 13.²⁴ fredagen den 26 juli anlände de första kvinnor- na till Karlstad. Tåget växlades in på ett stickspår vid ham- nen i korsningen med Vasagatan. Avståndet från avlastnings- platsen till Herrhagsskolan var några hundra meter, men allt för långt för kvinnorna att gå. Platsen hade hållits hemlig och likaså tidpunkten för ankomsten.

Det var tydligt att händelsen fångade Karlstadsbornas uppmärksamhet och nyfikenhet. Troligen var det enkelt för den som ville se ankomsten att räkna ut var avlastningen skulle ske. Om inte annat borde de väntande ambulanserna ha gett besked om både plats och tidpunkt. Det går inte att säga hur många som stod och väntade på tåget, men alla tid- ningarna talar om en folksamling som av Värmlands Folk- blad beskrevs som "försvarlig".

Var detta människor som fann underhållning i en tid före TV-apparaterna? Nej, detta var människor som dagligen följt rapporteringen om en av mänsklighetens värsta brott, precis som vi idag följer det som händer ute i världen. Och nu an-

EN BÅR BÄRS FÖRBI MIG

Signaturen Claes i Karlstadstidningen beskriver det första mötet med flyktingarna:

”En bår bärs förbi mig där jag står bredvid tåget. Ett underbart vackert ansikte vilar på kudden. Varje linje, varje skugga i detta ansikte är en del i en perfekt helhet. Det är en ung polska, den sjukaste av dem alla. Hon har inte tålt transporten något vidare. Temperaturen har stigit och hon har haft fruktansvärda hostanfall. Det sätter sig en klump i halsen på mig när jag ser det vackra, tårda ansiktet med slutna ögon vila på kudden, nästan lika färglöst som den. ... Vi måste alla i denna krigets svåra eftertid sträva efter att ingen skall glömma vad som skedde och hur hemskt det var. Vi måste lära oss själva och nästa generation att detta var något så fruktansvärt att inget mänskligt tungomål har ord att skildra det.”

lände de som det handlade om plötsligen till deras egen stad.

DE FEBERGLÄNSANDE ÖGONEN BLICKADE OROLIGT PÅ OMGIVNINGEN

Det är svårt att i efterhand, när det gått mer än 60 år, veta hur det såg ut när kvinnorna lastades av. Men man kan med säkerhet säga att det skedde ett möte mellan Karlstadsborna och de sjuka kvinnorna. Blickar som möttes och händer som vinkade avslöjar att tre observerande journalister upplevde en och samma sak. Det saknades både tillfälle och språklig möjlighet för kvinnorna och åskådarna att kommunicera. Var och en fick tolka det som de såg på sitt eget vis.

Journalisterna beskrev scenen på ungefär samma sätt, fast med olika uttryck. Man kan dra slutsatsen att de läste in sin egen förförståelse av tretton års nazistiskt styre i kvinnornas ögon, frisyrier, händer och magra kroppar.

Frivilliga från Röda Korset, Civilförsvaret och Luftskyddet hjälpte kvinnorna från tåget till beredskapssjukhuset. Åtskilliga fler stod vid sidan om och tittade på. Ännu fler läste om händelsen dagen därpå. Detta väckte ännu mer nyfikenhet och medmänsklighet.

SKÄNK EN BOK TILL DE SJUKA

Efter ankomsten spreds uppmaningar om frivilligt bistånd till de sjuka kvinnorna. Framförallt var Nya Wermlands-Tid-

ningen och Karlstads-Tidningen aktiva organisatörer vid insamlandet av olika sorters gåvor, men också den lokala rödakorsavdelningen bidrog. Till en början föreslog tidningarna själva att till exempel böcker, handarbete och godis kunde vara lämpligt att ge.

Vid överlämnandet av de insamlade gåvorna, vilket i NWT:s fall skedde redan den 27 juli, alltså dagen efter ankomsten, fördjupades relationen mellan kvinnorna och Karlstadsborna. Man gjorde personliga intervjuer och journalisterna frågade vad patienterna i övrigt behövde. Den 28 juli kunde NWT:s läsare läsa om hur väl gåvorna kommit till pass och att det vore önskvärt med en radio i varje sjuksal för att fördriva tiden.

STÖR EJ FLICKORNA

Dagarna efter ankomsten lockade sjukhuset till sig ganska stora skaror av besökare. Dessa ställde sig runt det staket som byggts upp kring skolgården för att söka kontakt med flickorna.

Enligt rapporter kan man förstå att det till stor del var tonårspojkar som var intresserade. Det framgår också att flickorna inne i sjukhuset inte var odelat negativa till besöken.

Det fanns olika grader av vårdbehov bland patienterna. Några av dem var så pass sjuka att de kom att avlida kort efter ankomsten medan andra var friska nog att följa med de besökande pojkarna på små promenader nedåt staden.

Det var naturligtvis otillbörligt att ha nära kontakt med tuberkulossjuka patienter och överläkare Manfred gick ut med en vädjan i tidningarna om att besöken skulle upphöra. Journalisterna förstod att flickorna på sjukhuset var intresserade av besök och det var också förstäligt att pojkarna intresserade sig för så många flickor på en och samma plats i centrala Karlstad.

NYFIKENHET OCH MEDMÄNSKLIGHET

Den första tiden kännetecknades som sagt av både vilja att hjälpa till och av nyfikenhet.

Man kan nog inte se dessa reaktioner som väsensskilda där hjälpsamhet är det goda och nyfikenhet det fula eller egoistiska. Nyfikenheten var förmodligen en förutsättning för medmänskligheten.

Karlstadsborna var väl införstådda med vad som hänt med flickorna och de var inte likgiltiga. I flera år hade de flesta varit utan möjlighet att hjälpa till. När tillfälle gavs var intresset och hjälpsamheten överväldigande.

KUNGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAVANDE

I
VÄRMLANDS LÄN

Avskrift.

LANDSKANSLIET

D:nr 51 B.

Till Värmlands läns landstings förvaltningsutskott Karlstad.

Såsom per telefon den 21 juli 1945 meddelats får styrelsen i samråd med överbefälhavaren anbefalla etablerandet av beredskapssjukhuset i Karlstad enligt de direktiv som meddelats i styrelsens skrivelse av den 14 april 1945 (D:nr 51 B.). Sjukhuset skall avses för vård av tuberkulösa från Tyskland evakuerade ut länder. (Kvinnor) Den första transporten omfattande 100 - 150 patienter väntas ankomma den 25 eller 26; närmare uppgifter om transporten komma att meddelas av länsstyrelsen i Malmö. Läkare och sjuksköterskor ha av styrelsen beordrats till tjänstgöring å beredskapssjukhuset. Stockholm den 21 juli 1945.

På Kungl. Medicinalstyrelsens vägnar:

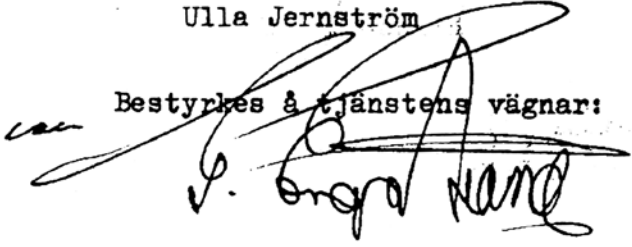
J. Adams-Ray

B. 1504

Bestyrkes å tjänstens vägnar:

Ulla Jernström

Bestyrkes å tjänstens vägnar:

can

Carlstads-Gillets författarstipendium

Vid Carlstads-Gillets 60-årsjubileum 2004 beslutades att inrätta en fond att användas till att uppmuntra författare, amatörer såväl som proffs, gamla såväl som unga, att skriva om Karlstad. Fonden har nu byggts på några år och 2008 hade den växt så att ett författarstipendium på 10 000 kronor kunde delas ut. En tävling utlystes i samarbete med Nya WermlandsTidningen och tretton bidrag kom in. En enad jury bedömde Carl-Eje Granquists fina skildring av sin väg till skolan på 1940-talet som det vinnande alstret. Med stor träffsäkerhet hade han lyckats jämföra dåtid med nutid och hans minnen från det Karlstad, som var då, ger läsaren en verklig nostalgikick.

Förutom penningstipendiet utsågs två bidrag som var särskilt välskrivna och spännande och som tilldelades hedersomnämning. Även här figurerade Carl-Eje Granquist, nu med en kärleksfull skildring av hur hans förfäder byggde upp sin tillvaro i Karlstad och om sina barndomsminnen från Herrhagen.

Hedersomnämnanande nummer två tilldelades Ragnar Magnusson. Hans bidrag skildrade hur Hübelejen plötsligt en natt visade sig i staden och berättade om sina uppfinningar. Ragnars berättarkonst skiljer sig avsevärt från Carl-Ejes. Här får läsaren att i fantasin följa med bakåt i tiden, till två tidsepoker som möts på bron mellan residenset och teatern.

Båda författarna fick sina utmärkelser vid höstgillet 2007 då också Carl-Eje tackade för utmärkelserna på ett både spiritueellt och innerligt sätt.

I JURYN INGICK

Mikael Lundsrom, Carlstads-Gillets arkivarie

Barbro Järliden, bisittare i Gillets råd samt litteratur- och konstexpert

Lena Sewall, litteraturexpert och upphovskvinna till

Värmlands succéer på bokmässan i Göteborg under flera år

Mats Dahlberg, kultureldaktör Nya WermlandsTidningen

GILLET LITTERATURTÄVLING 2008.

Responser vi fick efter förra årets litteraturtävling var stor. Vi fick in fler bidrag än vi räknade med och kvaliteten var genomgående god. Erfarenheterna gav oss blodad tand, det finns uppenbarligen många berättare i staden och sannolikt många historier kvar som är värda att berätta.

Nu är det dags att vässa pennorna inför årets tävling. Liksom förra året gör vi den i samarbete med Nya Wermlands-tidningen.

VAD SKALL DÅ BIDRAGEN HANDLA OM.

I Gillets stadgar står att läsa att vi skall verka för att bevara och sprida kännedom om det gamla Karlstad. Detta tar vi fasta på i årets författartävling. Vi vill lyfta fram kunskap och historier från det gamla Karlstad, sådant som är värt att berätta vidare för våra barn och barnbarn. Det kan handla om personer som levt i vår stad om byggnader, institutioner och företeelser av olika slag.

En jury bestående av representanter från Carlstads-Gillet och NWT utser vinnande bidrag. Vinnande bidrag belönas med 10 000 kronor vid Höstgillet den 20 november och publiceras i NWT, Gillets tidning samt Gillets webbsida.

Bidragen får maximalt omfatta 6 000 tecken och skall vara Kulturredaktionen på NWT tillhanda senast 31 oktober 2008.

Carl Eje Granquist.

Ung mans väg till ena skola

Javisst! Däruppe på ett av de uppstiftade pappersarken på anslagstavlan över intagna elever kunde jag läsa: Granquist Carl Eje, klass 15b. Full fart ner till Rahléns på Tingvallagatan och köpa mössa, en sådan där svart skärmmössa med silverörn, som bevis på att jag var elev, jag, vid Karlstads Högre Allmänna Läroverk!

Så begynte med höstterminen 1936 en tioårig vandring genom korridorer och klassrum, genom klasser och stadier, på trottoarer och gator dit och hem. Tio år av åtta möjliga, om jag skall försöka skämta bort slarverns skolarbete, som underkändes en gång i realskolan och en gång i gymnasiet.

Ett litet försvar för de två åren i realskolans 4^b skulle möjligen kunna vara, att det tog många veckor att med doktor Högströms hjälp kurera en lunginflammation på 1930-talet, många veckor hemma i sängen med katastrofala kunskapsluckor som följd. Ett år för mycket i gymnasiet var dock skam till sägandes ett år för mycket. Bara att erkänna att bollspel och lek med damer, icke blott kortlekens fyra, prioriterades på studiers och läxläsningens bekostnad. Men roligt hade vi.

Som herrhagspojke gick jag för det mesta till fots med än här än där anslutande skolkamrater, även om cykeln kom till användning alltemellanåt. Sträckan från mitt hem på John Ericssonsgatan 33 Värmlandsgatan - Filaregatan - Verkstadsgatan - Gjuteribacken över Anckersbron - Karlbergsgatan förbi flickskolan, fängelset, brandstationen, över parkremsan förbi Tabernaklet snett över Tingvallagatan förbi Saluhallen

och gymnastikhuset till skolbyggnade i den stora, grusade skolgårdens bortre del åt torget till var inte längre än att jag också hann hem på frukostrasten.

Det hände den här tiden inte så mycket i denna del av stan, gator, hus och miljöer förblev sig lika år efter år, tills förändringens vindar började blåsa på sextio-sjuttitalen också i kvarteren där jag gått.

Borta är nu mitt barndomshem i morfars, ritaren och ingenjören Adolf Anderssons hus, borta är hörnhuset, där skeppshandlaren Otto Hansson bodde med sina vackra döttrar, borta är Gillstedts stora hyreshus högre upp i backen, borta är köpmannen och fastighetsmäklaren Fritz Johanssons pampiga trevåningshus vid Långgatan med kupol på taket. Därmed också hans diversehandel med ingång i hörnet, Walter Pfändtners konditoriskola i källaren vid Värmlandsgatan och Hanna Larssons konditori utmed Långgatan. Det huset hade även i en framtid kunnat pryda sin plats, men de andra hade nog gjort sitt under sex-sju decennier.

Borta är givetvis och gudskelov ”stadshusa”, någon institutions tre gråmålade hus för mindre bemedlade på hörntomten på andra sidan Långgatan, men kvar står det på sin och min tid välkända Bergson & Söners komplex med sitt sneda hörn vid Herrhagsgatan, så även huset mitt emot, dock utan fru Torpmans påvra kafé och bokhandlarns butik i hörnet.

Snutt över den breda korsningen står ännu ”Rallarslötte” som en trubbig flervåningskil i mötet mellan Sundbergs- och

Herrhagsgatorna, med andra näringsidkare i bottenplanet än dåtidens skomakare, tobakshandlare, charkuteri och frisör, som gärna sålde sprithaltigt Hega rakvatten att halsa av de oemotståndligt törstiga i pissoaren på den lilla trekanten mitt emot. Luktade i och för sig bättre än vartill den var avsedd.

Borta är den bräckliga trähusraden utmed Filaregatans södra sida, borta är Svanbomska villan på kullen i parken mitt emot, borta är Karl Magnussons lilla gröna stuga liksom plåtslagare Gunns vita stuga med verkstad inne på tomten mot Verkstadsgatan.

Borta är Axel Johanssons stuga och uthuset med hans glassfabrik, borta är affärskiosken med sin växlingsrika branschhistoria, likaså Stedenfeldts trälejon därinnanför, borta är "Larsson i backen", det lilla tvåvåningshuset med speceriaffär i källarvåningen, etthundratrettio år senare ersatt av någonting högt och smaklöst i bjärt rödorange.

Kvar står den väldiga, tegelröda verkstadslängan, men ombyggda för andra ändamål är sedan länge lokalerna och den stora gjuterihallen med jordgolv och högt i tak. Idag lyser inga glödande, gnistrande järnsmältor genom smutsiga fönsterrutor, idag ses inga arbetare med sotiga ansikten i svartsmutsiga overaller och snedslitna träskor vandra mellan hem och verkstad.

Borta är "Anckersbroa" med sina många, sexton vill jag minnas, järntrappsteg upp till plankplatån över Pråmkanalen och lika många ner på andra sidan, ersatt av en bekvämare och lägre, trapplös gång- och cykelbro över en kanal utan pråmar och bogserbåtar med krav på mastfri höjd.

Gångvägar och gator är desamma men gruset sedan länge dolt under asfalt. Tågen dundrar alltjämt över järnvägsbron, men borta är kanalsmedjan med ässjans glödande kol och smeders gnistrande släggslag mot glödgade järnstycken.

Flickskolan hyser inte längre skönheter, som ögat gärna sökte bland hage- och hopprepshoppande, stimmiga och armkroksgående flickor på skolgården bak trästaketets spjälor. I fängelsets cellfönster syns inte längre olycksaliga interners bleka ansikten. Det inhägnade trädgårdsområdet

mellan järnväg och gata, där de ibland sågs sköta odlingar av skilda slag, har steriliserats till parkeringsplats och den pietetsfullt renoverade fängelsebyggnaden hyser idag lyckligare lottade hotellgäster och personal med andra uppgifter än fångvaktarnas.

Brandstationens rödlackerade utryckningsfordon med massiva gummihjul och stegar blänker inte längre i den forna lasarettbyggnadens breda dörröppningar, Tabernaklets mörkgrå hörn är sig likt, men innehållet annorlunda. Till det yttre sig lik är också Saluhallen mitt emot, den fordom enorma affärslokalen med sina många, vägglösa butiker för allt som tänkas kunde i matväg, fiskar från hav och insjö på krossad is, kaffe, te och kryddor, ost och charkuterivaror, mjölk och grädde, karameller och konfekt. Varors specifika dofter, varors blandade dofter i en oförlömlig saluhalls atmosfär. Läroverkets lärare och elever är att gratulera till dessa stora, väl inredda, ändamålsenliga lokaler utan de dofter, som den gästande nostalgikern och studenten från anno dazumal känner, som om det vore igår.

Tio års vandringar fram och tillbaka, tio läsår fyra gånger om dagen, många tusen gånger. Visst var det en förmån att få bo hemma på rimligt gångavstånd från skolan till skillnad mot de många, som kom annorstädes ifrån. De långväga inackorderade, några i förhyrda rum eller smålägenheter, andra pendlande med tåg och buss med smörgåspaket och mjölkflaskor i portföljer och ryggsäckar.

Det är nu över sextio år sedan jag som nybakad student gick den där vägen sista gången mellan läroverk och hem. Jag sänder en tacksamhetens tanke till mina kära föräldrar, som hade tålmodet att låta slarvern hålla på till dess han tog sin examen, till dess han den 1 juni 1946 stod där på läroverkets stentrappa åt skolgården till, med sin vita mössa. Och framför sig ett långt, privilegierat liv med pliktskyldig militärtjänst, fyrtio år i svensk industris tjänst och ett okänt antal år som pensionär i den goda livskvalitetens Filipstad, ett acceptabelt substitut för staden i mitt hjärta.

Carl Eje Granquist

Sjua – ett litet hus på Herrhagen

Timmar på skakig, knarrande vagn med järnbeslagna hjul på ofjädrade axlar. Samtalsämnena tryter och Anders kryper bakåt och gör det bekvämt för sig på hötappen, som körkarlen har med sig för utfodring av oxarna. Slumrar en stund och plockar sedan fram penningpungen, som han lägger uppfläkt i knät med sitt klirrande innehåll. Några silvermynt med kung Oscars bild på framsidan, där Anders stavar sig fram i texten utmed den runda kanten SVERIGES NORR. GÖTH. OCH VEND. KONUNG. På baksidan en vapensköld med kungakrona och ett par lejon med kungens valspråk RÄTT OCH SANNING i en båge ovanför. Längst ner 1 R 1844 SP, en riksdaler specie.

Ännu fler är kopparmynten med sina belopp i SKILLING och omväxlande huvudet på Carl XIV Johan och Oscar I, den förres stora C med XIV inuti, och så den där texten om Sveriges, Norges och Vendes konung, som Anders visste att det skulle utläsas som. Ett par silvermynt till förresten, det minsta inte större än en halv lillfingernagel, 1/32 RDR SP.

I utflyttningslängden för Grums noterar prästen den 14 oktober 1853 No. 72 dr. Anders Nilsson utflyttad till Carlstad, Ledig och Vålfredad. Grumsprästens kollega i Carlstad, pastor Rogström, skriver några dagar senare in drängen Anders Nilsson som nr 206 i inflyttningslängden och placerar honom i husförhörlängden hos handlanden Henrik Nybelin och dennes hustru i No.147 i 7:e Roten, gården i hörnet Skepparegatan-Dikesgatan.

Under tiden har Anders anvisats ett litet rum i gavelhuset som med nöd rymmer säng, kommod, bord och stol. Dass ute på gården, vägg i vägg med vedboden bredvid stall och lagård. Arbetstid mellan sex och halv åtta-åtta och insprängda matraster ungefär som han är van.

Så är då Carlstads-äventyret påbörjat. Visserligen ett dränggöra, om än lite annorlunda än det han lämnat. Inget jordbruk, mindre tid i stall och lagård, mera körslor bland leverantörer och kunder och det skall säkert gå bra till dess det dyker upp något annat och bättre.

Men livet på den lilla fritid han har är helt annorlunda. I stället för pokulerandet på stallbacken och en och annan logdans i trakten är här i stan liv och rörelse på kvällar och helgdagar. Här finns krogar, schweizerier, parker och dansbanor, där folk av alla åldrar umgås och roar sig.

I den tätbebyggda staden finns gott om tjänstefolk, ofta flickor från landet. Finns naturligtvis här hos Nybelins och i granngårdarna. Till den där slanka, mörkhåriga hos kopparslagare Dahlgrens i gården hitom lektorskans längst bort på Skepparegatan åt fängelset till dras gärna Anders blickar. Bekantskapen är snart inledd, tycke uppstår och övergår i kärlek med äktenskapsplaner och familjebildning. Då duger inte kyffet hos Nybelins och Anders ger sig ut att söka ny bostad. Han hittar snart vad han söker mitt i stan, där han får hyra ett litet envåningshus på tomt nr 130 på Skepparegatans norra sida mitt mellan Dikesgatan och Södra Torggatan.

Det blir inget storslaget bondbröllop uppe i Västra Emtervik, där Anna Nilsson kommer ifrån, men väl kyrkbröllop i Carlstad, när pastor Mellquist den 26 december 1854 sammanviger tjänstedrängen Anders Nilsson och pigan Anna Nilsson.

De lever inte i något överflöd, Anna och Anders, men trivs gott i det påvra hemmet med varandra och med lilla Anna-Maria, som gör entré året därpå. Så långt är det nog gott och väl, men det var ju inte en drängsyssla, som lockat Anders till stan. Frågan är hur och var han skall finna något annat. Vänta på att det dyker upp något i Nya Wermlands-Tidningen, som han kan läsa hos Nybelins två gånger i veckan? Där verkar det dock, som om lediga tjänster bara gäller lärare och en och annan orgelnist och klockare, i övrigt bara kallelser till styrelsemöten, stämmor, sammanträden och borgenärsmöten, predikokungörelser, döda och vigda, ångfartygs turlistor i mängd, krämares tillkännagivanden och varuannonser. Förutom nyheter från övriga Sverige och främmande land.

Bara några hundra alnar bort åt Pråmkanalen till ligger länsfängelset. Hur kan det vara där? Där anställer man tydligen folk från armén, för titeln sergent finns där men väl också vanligt folk. Fångvaktare, eller fångknekt som visst är en annan beteckning, skulle han kanske duga till med den påvra skolutbildning, som han fått hemma i Segerstad. Vad som krävs och hur stor lönen är, har Anders inte fått kläm på men arbetet torde väl ändå försörja sin man och vara tryggt i statens tjänst. Varför inte gå dit och anmäla sig som arbetsökande och berätta vem han är och vad han kan och vill?

Tiden går men rätt vad det är, blir Anders kallad dit. En tjänsteande tar emot och visar Anders till ett rum på andra våningen. Från sitt säte bakom ett enormt skrivbord belamrat med handlingar vinkar en barsk, mustaschpydd äldre herre i uniform med officers rang fram Anders, men anvisar ingen stol. Han redogör för fängelsets korta historia, dess nydanande roll enligt det filadelfiska cellsystemets principer, arbetsmetodik och fångvårdens syfte, fångars antal och bakgrund, hans och institutionens förväntningar på varje medarbetare och – vem är Nilsson, som tror sig vara lämplig för en befattning inom fängelsebevakningen?

Anders känner sig liten inför den väldiges utseende, dennes sätt att uttrycka sig och strömmen av ord. Själv tycker han efteråt, att han nog svamlat bort sig, när han försökt svara så redigt som möjligt, men ett par veckorsenare sitter han

och Anna och stavar sig igenom den med prydlig handstil formulerade ämbetsvanskan:

*... Konungens Befallningshafvande, i enlighet med fängelsedirektören Herr Majoren m.m. R. Hallmans framställning och i öfverensstämmelse med Kungl. Fångvårdsstyrelsens Cirkulär den 13 april 1853, härigenom hafva förordnadt drängen Anders Nilsson härifrån staden att från och med den 22 i nästkommande Januari månad vara extra vaktkonstapel vid härvarande länsfängelse emot åtnjutande tillsvidare af den i berörda cirkulär för denna befattning fastställda aflöning. Carlstad den 15 December 1855.
På Landhöfdinge Embetets vägnar.
H.F.Oldevig /C.O. de Frese*

Ett par år därefter, när extra bytts mot ordinarie vaktkonstapel, erbjuds familjen ett litet hus om ett rum och kök på själva fängelseområdet. Då hade sjukdom tagit deras lilla Maria från dem, men i stugan finns snart två små flickor, Anna-Maja och Elisabeth. Familjeglädjen blir dessvärre inte långvarig och förbyts i tragedi, när Anna insjuknar och avlider i oktober 1863.

Rätt snart träffar Anders emellertid en annan Anna, också hon piga från den värmäländska landsbygden och när sorgeåret gått till ända i oktober 1864 låter de pastor Höijer viga sig i domkyrkan. Barnen har en nästan riktig mamma igen och det står inte på, förrän Anna den 23 juni 1865 också är riktig mamma till en liten Emma Kristina.

Åtta dagar senare ser och hör de skräckslagna hur husen inne i stan ett efter ett förvandlas till flammande bål, hur elden liksom fräser fram och tänder den ena husraden efter den andra, hur det som den vackra söndagsmorgonen den 2 juli var en fridfull liten stad i högsommarvackert väder några timmar senare är ett hav av flammor och kväljande rök, av sot och aska, förvridna järnbeslag och kala skorstensmurar. I skrällen känns det ändock tryggt att veta, att det finns säkra flyktvägar nedför sluttningen mot Pråmkanalen eller åt Tyggårdsviken till. Avståndet ut till fängelsekullen är gudskelov avvärijande stort och gräsvallarna utmed vägen inte särskilt eldfångda. Gnistregnet når inte ditut och träplank, skjul och boningshus är aldrig i fara. Anna och Anders får behålla hus och hem till skillnad mot många vänner och arbetskamrater, som förlorar allt.

När Anna i snabb följd får två barn till, blir det blir naturligtvis trångt i den lilla stugan och de börjar diskutera att skaffa en större bostad. Det byggs ju febrilt i stan och varför skulle inte också de kunna. Anders har ju stadigvarande arbete och regelbunden inkomst, även om lönen inte är så stor. Kanske i alla fall till en början flytta stugan en bit längre ned utefter vägen mot Pråmkanalen och bygga till eller bygga en ny? Eller varför inte rent av på andra sidan kanalen, på Herrhagen?

På andra sidan kanalen, ja. Där finns än så länge bara en handfull vitt spridda hus. I söder ingenjör Weidlings och lantmätare Dahlmans och norr därom på sluttningen ner mot Pråmkanalen Olséns nybyggda tvåvåningshus med tobaksfabrik.

Åt Lamberget till håller någon på att bygga, men det området lockar inte. Sluttningen mot stan känns mera samhällstillvänd och varför inte bortåt Olséns? En utmärkt plats för den som har sitt arbete vid fängelset, tycker Anders och hoppas, att han kan få välja där, om han inte skulle få som han vill i kanten på fängelseområdet. Över kanalen tar man sig ju lätt med en enkel eka, vintertid bra genväg över isen.

Av barackerna, som byggts upp som provisoriska bostäder högre upp efter den stora branden några år tidigare, finns en kvar, som användes till småskola, och det skulle ju dessutom passa bra nu, när Elisabeth skall börja skolan.

På Kullen på Herrhagshöjdens norra del, ligger Nygrens pampiga hus. Olof Nygren hade varit fånggevaldiger och tidigt börjat köpa på sig områden på Örsholmen och Lamberget och nu sträcker sig hans domäner tvärs över hela norra Herrhagen, från Tjärnet i öster till Pråmkanalen i väster. När hus och ekonomibyggnader stod färdiga i mitten på 1850-talet hade Nygren börjat trappa ner sitt arbete i fångvårdens tjänst och tog så småningom avsked för att helt ägna sig åt gården, jordbruket och kreaturen.

Delar av området på höjden och på sluttningen västerut består av obrukbar, bergig och stenig mark, som Nygren inte har någon användning av för sin näring. Hans antagande att stadsbornas intresse för att bygga där skulle komma att öka visar sig riktigt och han gör sig pengar på att sälja av en rad tomter. Anders Nilsson, som hade lärt känna fånggevaldigern Nygren, när han börjat som fångknekt på fängelset 1856, går över till Nygren och hör sig för om en eventuell tomtaffär. Visst, Anders får löfte om en tomt bredvid Olséns, om han skulle fastna för det alternativet. Handslaget bekräftar stor-

lek och köpesumma, de skriftliga nödvändigheterna får klaras ut vad det lider.

Anders har därmed alternativen fängelseområdet och västra Herrhagen. Han inser att det förstnämnda förslaget mycket väl kan stöta på patrull och lämnar därför samtidigt in en ansökan till magistraten om bygglov avseende ett boningshus enligt medföljande ritning inom äga nr 206 på Herrhagen med gräns mot fabrikör Olséns tomtplats.

Anders aningar om hus på fängelseområdet besannas och han blir varken överraskad eller särskilt besviken, när det med eventuell framtida verksamhetsbebyggelse och den blivande järnvägen motiverade avslaget meddelas i form av ett protokollsutdrag, alldenstund han redan dagarna före fått jakande svar på den andra ansökningen. Att han ännu inte formellt äger tomten har ingen betydelse för byggnadsnämndens och magistratens ställningstagande. Ritningen godkänns och i slutet av april 1868 sitter Anna och Anders och stavar sig än en gång genom byråkraters märkliga språk på ett par pappersark, som kostat honom i lösen 3 Riksdaler och 25 öre, tillsammans med avslaget nog så kännbara 5 Riksdaler och 50 öre.

Utdrag af Protokollet hållet hos Magistraten å Domsalen i Carlstad den 20 April 1868

§113

S.D. Sedan Fångknekten Anders Nilsson, med anhållan om fastställelse, till Magistraten inlemnad, i 2ne exemplar, ritning till ett boningshus, som han ämnade uppföra å ägan No 206 i Herrhagen, så hade för det ändamål, som omförmäles uti 4§ af Byggnads Ordningen ritningen blifvit öfverlemnad till Byggnads Nämnden, som denna dag återställt ritningen till Magistraten, och dervid öfver densamma afgifvit utlåtande. Dessa handlingar föredrogos; Och som vid granskning af ritningen någon anmärkning icke förekom, blifvit af Magistraten gillad och godkänd samt Fångknekten Anders Nilsson meddeladt tillstånd att, i öfverensstämmande dermed, å förberörde plats uppföra ifrågavarande byggnad, med iakttagande likväl att 10 alnars vretmån lemnas emot Fabrikör Olséns angränsande tomtplats och der uppförda byggnader; Och skulle bevis om ritningens godkännande densamma åtecknas samt bevis derom meddelas genom utdrag af protokollet.

Ut supra. In Fidem. Hjalmar Falk.

Vid besök hos byggnadsnämnden erfar Anders, att man fastställt tomtstorlekar och gränslinjer för raden av tomter på kanalslutningen, avstyckade från Nygrens stora markområde, och åsatt dem specifika tomtnummer. På en karta på byggnadsnämndens kontor, *Karta öfver Donationsjorden till staden Karlstad uti Vermlands län enligt mätningar 1867-1868 och upprättad av Calle Carlquist*, kan han se tio tomter längs kanalslutningen från Herrhagsbacken räknat med det högsta numret 272 först och bakåt, söderut till Anders nr 266 och Olséns 265.

Flera av tomterna är inte rätvinkliga, så heller inte Anders. Med Nygren hade han kort och gott kommit överens om 25 x 50 alnar. Han observerar, att i nämndens papper hans tomt anses omfatta ett antal *Qvadrat Stänger, Åker, tomt och trädgårdsmark*. Han råkar veta, att en stång är 10 fot eller 5 alnar, men om siffrorna stämmer, genomsåddar han inte och han bryr sig inte om att diskutera det heller i förlitande på att tomtfrågan inte skall vara något problem.

Med bygglovet i näven går han upp till Nygren för att bekräfta köpet och få det på pränt för att också kunna söka lagfart. En sådan visar sig inte vara nödvändig för byggstart. Protokoll och myndigheters tomtbehandling synes vara tillräckliga och nu blir det full fart på bygget, ingen tid att förlora.

Anders väljer att placera huset i övre delen av den brant sluttande tomten, som dessutom ligger ett par alnar lägre än körvägen förbi söderut till Olséns och Dahlmans. Det blir nödvändigt att schakta ut en platå stor nog för den 30 x 15 fot stora byggnaden och en sex fot bred grusgång runt omkring. Därigenom skapas ett mycket brant, 14-15 fot lång sluttning, som övergår i ett jämnare, odlingsbart område ner till tomtgränsen.

Banklån och försäkring och leveranser av bjälkar, plankor och brädor och papp och spik och cement och snickare och murare och kakelugnsmakare och ett spring i stans affärer och mellan fängelset och bygget och på våren 1869 låter Anders och Anna lasta sina pinaler på åkare Jonssons flakvagn för transport från den gamla kåken på fängelseområdet till det inte helt färdiga men ändå inflyttningsbara nybygget på sluttningen nedanför Herrhagsberget. Treåriga Adolf får plats på en hög filtär och kuddar, de andra fyra traskar efter.

Fågelvägen är det inte så långt bort till stugan på sluttningen mot pråmkanalen, men ekipaget måste ta omvägen över kanalbron och köra längs med kanalen på andra sidan

och uppför halva den stora Herrhagsbacken och där till höger in på vägen till ovasidan stugtomten, för det är enklare att bära därifrån ner till stugan än att från kanalsidan bära uppför den längre och ganska branta sluttningen. Flyttlaststräckan blev på så sätt gott och väl en fjärdingsväg, nog så arbetsamt i leran för dem som måste traska efter men en skojig åktur för minstingen.

Hur gärna hade de inte sett också lilla Emma Kristina där uppe på lasset. Men ödet ville annat. Två år och några månader blev hon och finns sedan halvtannat år inte längre bland dem. Lille Adolf minns henne inte längre och inte heller, hur villrådig han blivit, när Emma en dag inte fanns mer. Nu finns bara nuet med mamma och pappa, Lell-Anna och Elisabeth. Och detta spännande, nya hus med flera rum och trappa upp till en övre våning.

Utedasset kunde ha legat lite bekvämare till än långt nere i tomthörnet mot Olséns vid kanalen, men det är nybyggt och fint. Vägg i vägg med dasset ligger vedboden, stor nog för att också vara Anders snickarbod, och i bortre gaveln grishuset med avbalkning för hönsen.

Vaktkonstapeln Anders Nilssons familj gör sig ivrigt hemmastadd i det nya, egna hemmet på egen tomt. För Anders själv blandas dock tillfredsställelsen med oro, när han ett par månader senare måste byta yrke. Han tror sig dock med tanke på vad han har sysslat med tidigare ha goda förutsättningar att finna arbete. Det är bara fyra år sedan stan ödelades av den stora branden. Återuppbyggandet fortgår alltjämt och kommer nog att övergå i utbyggnad, så arbete kommer säkert att finnas för en duktig arbetskarl och hantverkare. Den förlorade tryggheten kan nog också i bästa fall förbytas i större inkomster.

Att köpa både tomt, byggmaterial och betala för lejd arbetskraft klarar inte Anders med sina begränsade besparingar och löpande inkomster. Nygren ställer sig inte ovillig till en avbetalningsplan, men då vill han ha 425 kr. Det är långt ifrån Nygrens första fastighetsaffär, men även om han vet hur det skall gå till och vad som krävs av formaliteter, så vill han koppla in sin son Emanuel, som är landskanslist och slängd i hantering av dokument och siffror. Anders har inga invändningar. När det är dags för sista delbeloppet i december 1872 får Anders en attesterad slutavräkning på R 425 Rmt.

I mellantiden har formaliteterna med köpebrev, lagfart och notering i jordeboken behandlats utan att formellt protokolleras. Så sker emellertid nu i rådhusrätten i februari

1873, fyra år efter inflyttningen och med ytterligare några månaders försening har Anders det prydliga, med flera röda lacksigill försedda dokument i sin hand, som bekräftar hans fastighetsinnehav:

KONGL. MAJ:TS

TILL SVERIGE OCH NORGE & C. & C.

Wår Allernådigste Konungs och Herres

Tropligtigste Tjenare och Undersåter,

Borgmästare och Råd

UTI STADEN CARLSTAD,

Gör veterligt, att alldenstund 5000 kvadratfot af en egolott på Herrhagen, under No 206, å nya kartan upptagen under No 266, som förre Fångknekten Anders Nilsson för 400 Riksdaler Riksmynt köpt af gårdegaren O. Nygren, enligt köpebref af den 6 februari 1873, blifvit här vid Rätten Måndagarne den 17 Februari och 17 mars och 21 April samma år offentligen uppbudne utan att något klander af köpet allt hitintills försports; Fördenskull samt med stöd af 1sta och 4de kapitlet Jorda Balken pröfvar Rådhus Rätten skäligt å omförmälde egolott, meddela förre Fångknekten Anders Nilsson logo fasta. Till yttermera visso varder detta fastebref med vanlig underskrift samt Rättens Sigill bekräftadt.

Carlstads Rådhus den 21 juli 1873.

På Rådhus Rättens vägnar,

Waldenström /Hjalmar Falk

Friskilling 1Rb

Lösen2”

2 Uppbud2”

Ch Sigill - :60

Summa 5 Rb 60 öre Riksmynt

Det finns som förutsett gott om arbete för den händige arbetskarlen Anders Nilsson och god plats i stugan för honom, Anna och fyra barn, sedan lilla Ida tillkommit i maj 1870. Oaktat att byggnaden på ritning och i bygglovhandlingar betraktas som envåningshus finns det utrymme nog under taket för en vind, som kan utnyttjas som två sovrum, när vintern inte är för sträng.

Under det följande decenniet försämras successivt Anders hälsa. Sjukdomsperioderna blir tätare och svårare och han avlider i november 1887, 61 år gammal. De två äldsta döttrarna är då sedan tiotalet år bosatta i Stockholm och hem-

mavid finns Adolf, ritare på Karlstads Mekaniska Werkstad, och sjuuttonåriga Ida, ännu hemmadotter och mor Anna till stöd. Efter hennes död i februari 1894 ärver de fyra barnen fastigheten och i samband med bodelningen köper Adolf ut sina syskon.

Adolf låter inreda övervåningen och installera vedspis i det södra rummet, kamin i det norra. Stugan är i gott skick med goda utrymmen, delvis även för uthyrning, till dess att hans familj behöver hela huset. Han gifter sig på våren 1898 i Arvika med karlstadsbördiga Anna-Lova Karlsson och de får i rask följd döttrarna Anna, Adèle, Aia och Aina.

Adolf och Anna-Lova är flitiga och företagsamma människor och som så många andra på KMW köper de 1902 tomt på Herrhagens östsida, där de på tomt nr 130, sedermera John Ericssonsgatan 33, låter bygga ett tvåvåningshus med fyra lägenheter. De flyttar dit och bor där med sina fem barn, sedan sonen Adolf tillkommit, från 1907 till 1919, då familjen flyttar tillbaka till Westra Herrhagen 7, eller Stagnellsgatan 7, som nu är gatuadressen.

Medan familjen Andersson bor på John Ericssonsgatan, är stugan uthyrd och när en polis Johansson är hyresgäst, härjas den i mars 1913 av eldsvåda. Den brinner inte ner, men blir svårt skadad. Den omfattande reparationen kommer inte igång förrän tre år senare, då Adolf begagnar tillfället att göra två förändringar av byggnaden. Dels bygger han in förstugan och placerar ytterdörren på norra gaveln i stället för åt Stagnellsgatan, dels lyfter han taket och skapar en bruten lutning för att åstadkomma större utrymmen på övervåningen.

Marken nedanför tomterna vid kanalen består av impediment för vilket staden ännu inte har någon användning. Med den växande bebyggelsen blir emellertid markremsan längs kanalen mer intressant för stadsplanerarna och för att bereda plats för Strandvägen, som ännu bara markerats på kartan, träffas ett markbytesavtal mellan staden och Adolf Andersson med innebörd, att han avstår mark vid kanalen mot utökning av tomten upptill vid Stagnellsgatan och att som konsekvens uthuset flyttas upp på tomten. Det senare sker 1920 då det placeras i höjd med uthuset på grannfastigheten, översångläraren N. Fr. Lindhs stora flerfamiljshus Stagnellsgatan 9. På grund av lutningen måste nedre gaveländan på Adolfs uthus ställas på pålar. I övre gaveln inreds avträdet och därbredvid vedbod och snickarbod, de båda senare med ingångar från en spång utmed långsidan.

Vägen ner till nya avträdet och bodarna är inte så brant

men stenig och ojämn. Vintertid är den och stigen därifrån ner till den ännu landsvägsliknande Strandvägen mycket besvärliga för att inte tala om tjällossningstiden. Då är också gångvägen från grinden i södra tomthörnet vid Stagnellsgatan längs huset fram till dörren mer eller mindre en lervälning, där det krävs plankor för att ta sig fram.

I huset fanns vid tiden för branden 1913 inga bekvämligheter. Det värmdes upp med ved- och kokseldning, vedspis i köket, kakelugnar i de två andra rummen nere, kakelugn och kamin uppe. Så förblir det, men vattenledning och avlopp installeras i anslutning till renoveringen efter branden. Kran och vask i köket och i källaren, som tillkommer samtidigt. Elektriskt ljus finns också indraget, när familjen flyttar tillbaka 1919.

Fastighetens areal har genom markbyte och köp under åren ökat från ursprungliga 440 till 621 kvadratmeter, en rektangel om ungefär 18x34 meter. Stugan, uthuset och sluttning upptar knappt halva tomtytan och kvarvarande ungefär 320 kvadratmeter upptas av gräsmatta, en trädgård med tio fruktträd, femton bärbuskar och en hallonhäck. Där är också uppställningsplats för Adolfs motorbåt vintertid.

In på trettitalet börjar Anna-Lovas hälsa vackla. Livet på tämligen obekväma Sjuva, som var, och alltjämt är för dem, som ännu minns huset, släktens och vänkretsens benämning, blir för ansträngande och i augusti 1937 säljer de fastigheten till Gustaf Johansson för 15700 kr. Han behåller den till sin död 1950, då sterbhuset säljer till Åke Wennberg för 42000 kr. Den lilla stugan blir nittio år efter sin tillkomst rivningsobjekt och får lämna plats åt de stora flerfamiljshus, som 1957 börjar uppföras utmed Strandvägen. Sluttningen från Herrhagsberget är idag bevuxen med skymmande träd och buskar, som omöjliggör ett fotografi från den punkt, där bilden från 1880 togs. I vyns förlängning nere vid Stagnellsgatan ses nu Strandvägen 20 och Stagnellsgatan 9 med några kvadratmeter av Sjuas gamla tomt mellan sig.

- o - o - o - o - o -

Sjuva skulle bli mitt dagis, ett okänt ord på den tiden men en kärleksfull föregångare, hos mormor och morfar under första hälften av 1930-talet, då mor och far arbetade i sin blomsteraffär på Tingvallagatan vid Stora torget. Mina barndomsår på Sjuva var fyllda av glada lekar och äventyr med många goda kamrater i den lekvänligaste av miljöer på Herrhagsberget runt vattentornet och på sluttningen ner mot vallen åt Stagnellska sjukhuset till, i trädgårdar och på området nere vid kanalen Där åkte vi skidor och spark vintertid, där lekte vi dunkgömma och kacken, där spelade vi kula och dödssten och att få vara med de stora pojkarna och skjuta påsksmällor hörde till höjdpunkterna. Vilken spänning låg det inte i att se dem hålla ut en hög klorsyrat kali på en sten i dikeskanten utmed backen upp mot det stora femvåningshuset alldeles nedanför den brantsprängda bergväggen vid foten av vattentornet, lägga en sten ovanpå och sedan följa med upp på bergskanten, varifrån de släppte en stor sten på laddningen. Det skall så det slog lock för öronen och stenflisorna smattrade på Olséns tak i femman på sluttningen längre ner bredvid Sjuva!

Kanalisen inte att förglömma. Vilken fröjd när mormor ansåg den stark nog för att jag skulle få gå ner med mina skridskor, rundskridskor till att börja med, och sparkstötting för slalomåkning mellan motorbåtarnas aktra förtöjningsstolpar. Och morfars träspade fungerade utmärkt som sittplatta utför den branta trädgårdssluttningen!

Ragnar Magnusson

En stad med många ansikten

Han mindes väl den här dagen, Harry Gustavsson. Redan när han lämnade kupéns hårda träbänk på Karlstads central, greps han av tvivel. Myllret och larmet gjorde honom osäker, så avvikande från skogen, där endast timmersvansens lågmälda svissande störde tystnaden.

Kasernerna reste sig hotfullt uppe på höjden och redan i porten haffades en snedstegande rekrytkamrat och konstaterade ironiskt:

– En blir väl mottagen i Kallsta, eget rum första natta!

Rytande befäl tilldelade dem logement och kronans kläder, så svettiga sängbäddningsförsök samt beordring till matsalen.

I denna oväsandets högborg med porslinsskrammel, stolskrap och musikkårens trumpetande, fann Harry sig väl tillrätta. För käket var bra! I alla fall jämfört med skogskojornas torftiga kristidskost, hoprört i karbidlampans osande halvmörker. Men varför var alla befäl så arga och skrikiga? Aldrig ett leende.

Med tiden kom Harry till insikt. Rytandet, skriken, vassa kommandon, kränkningarna, det var ett spel! Glitter, ridstövlar och sporrar, var en förklädnad. För att skapa respekt och åtlydnad. Under befälens inskränkthet fanns mänskligare tankar. Bekymmer för familjen, hyror och lån. Glädjeämnen och motgångar.

Med detta i tankarna tog Harry reprimanderna med ro. Och tiden gav honom rätt. På uppställningen hade överste Grevellius framhållit Karlstad som framtidens stad! Och Harry började trivas. Kvällspermisarna var ljuspunkterna. Vilket utbud i jämförelse med ödsliga skogskojors ensamhet. Dansbanan vid Sandbäckstjärn! En oas och tillflykt för att stärka sinnet efter dagens ovet och straffexercis. Löftesrika ögonkast och menande leenden!

Men tiden, tiden! Klockan tio skulle han finnas synlig när dagofficerens röntgenblick drabbade logementet. En black

om foten även när han sökte sig till pigrännan. Detta myller av båda könen som drog fram genom gatan, larmande och skrattande, flickorna sedligt kedjade i armkrok men med värderande blickar på mötande objekt. En sinnlighetens marknad där det gällde att tyda tecknen rätt.

Det gjorde Harry. För plötsligt stod hon där: Flickan! Karolina hette hon och jobbade på lasarettet. Hon blev Harrys ljuspunkt i i soldatlivets tristess. Ingen skönhet precis, trubbnäsa, småfräknig och ett illrött hårsvall men hennes humor och illfundiga skratt höll honom glad även när han kommenterades ålning.

Under Karolinas nattskift blev det många nattliga upptäcktsfärder för Harry på Karlstads gator. Han växte mer och mer in i stadens historia. En efternatt hade han stannat upp på Västra bron. Stod och njöt av stillheten och gatljusets reflexer i vattnet. Staden drog andan. En ålderdomligt klädd herre stödde sig plösligt mot broräcket och nickade vänligt. Harry betraktade honom nyfiket.

– Maskerad? Eller teater? Jag menar kläderna, klargjorde han.

– Tillåt mig presentera: Carl Johan Heublein. Mannen lyfte artigt på hatten.

– Min herre tycks tillhöra krigsmakten? Ja, staden behöver sitt försvar. Fast om dryga femtio år finns inte detta anrika regemente längre. Synd!

– Jo, jag harvar på kaserngårn, erkände Harry. Fast hur vet du..?

– Vet min herre att den här brons föregångare var jag upphov till? Han sträckte på sig. Fast magistraten ville inte godkänna den. En skam mot mig som uppfinnare! Men höll gjorde den i etthundrafemtio år!

– Uppfinnare? Va har du funne upp då? Harry blev intresserad.

– Mycket min herre! Kvarnen bland annat! Hybelejens kvarn. Ett byggnadsverk vars motsvarighet aldrig funnits.

Han pekade bort efter älven.

– Där låg den! Med kvarnvingarnas axel tjugosju meter över marken!

– Men va inte den uppförd på 1700-talet? Undrade Harry förvånat.

– Fast hur gick det? Stadsfullmäktige rev mästerverket! Gjorde gatsten! Skandal! Den skulle ha bevarats till eftervärlden!

Främlingen låtsades inte om Harrys undran. Ja, några bjälkar ligger som stödfundament under teatergolvet.

– Något kulturellt har man bidragit med! Fast river gör de även i dag. Vackra kulturhus. Får lämna plats för fantasilösa hyreskaserner! Politiker med pengar i ögonen!

– Hybelejen? Hade inte han nått kuckel mä Lammbergsfrua? Selma Lagerlöf har väl..? Albins min var konfunderad.

– Folk fantiserade ihop. Jo, jag träffade Lammbergfrua, det stämmer. Elegant var hon, pälsverk och förde sig. Och jag hjälpte henne med släpet, det gjorde jag. Riktigt pikant. Fast svans och urgröpt i ryggen? Var får folk allt ifrån. Vi umgicks en hel del. Urgröppt! Nog tusan minns jag hennes kurvor och linjesköna bak! Förbaskat trevligt fruntimmer. Vi hade ett och annat tillsammans. En ljuvlig kvinna!

Minnena draperade ett ljust skimmer över hans fårade ansikte.

– Tösen vi fick ärvde mig sen!

Harry nöp sig i armen.

– Va tusan, drev karn med honom?

– Fast den där Selma Lagerlöf snodde hela historien för mig. Fick nobelpris och blev förmögen. Vad fick jag?

Han fnyste argt.

– Behärskade det övernaturliga gjorde hon, Lammbergsfrua, Lärde mig flyga. Blev bara en gång, fastnade i ett träd och ramlade i älven. Vingarna finns kvar men ingen har kunnat använda dem. Likadant med bilen. Bara en, sa hon. En förbannelse jag fick dras med. Bilen blev skrot när jag demonstrerade den för Gustav IV Adolf i Stockholm och kvadade den mot slottsmuren. Kungen ville beställa en likadan men va tusan..!

Harry kom till klarhet: Gubben var bindgalen! Bäst han fick hållas. Fast ...

– Till Stockholm?? Det ryktas att du aldrig kom längre än till Kroppkärr? Hur förklarar du det, undrade Harry spefullt.

– Där ser min herre. Borgerskapets lögner och avund! Inkrökta, fantasilösa stofiler. Vad visste såna om Stockholm? Vilken genialisk skapelse var inte den mekaniska släden? Två år min herre, två års sinnrikt tänkande! Fungerade perfekt men försvann i Klarälven vid första provkörningen. Förbannelsen vilade tungt över mig! Vad gjorde myndigheterna? Inte ett skvatt! Ville inte godkänna min talang. Ständiga bråk. Ja va skulle de tro förresten? Min mor dog tre år innan jag föddes. Bara det!

– Tre år innan din födelse? Nej nu får du ge dej! Harrys tålmod frestades.

– Låt mig förklara. Dödgrävaren öppnade kistan för att sno hennes guldring och damen, som var skendöd, vaknade och traskade hem och skrämde vettet av tjänstefolket. Va?

– ”Sola i Kallsta”, kände du henne? Harry var nyfiken.

– En otrevlig dam som fördärvat många av mina festliga arrangemang. Ingen försynthet! ”Kontanta pengar Hybelejen”, stod hon och ryade. Som om jag skulle ha varit en simpel borgarknodd!

– Hon lär ha varit vacker och populär enligt samtida. Liksom otadligt leverne.

– Ja, ja! Kan väl hända. Fast ett rivjärn var hon. Lät mig synas i domböckerna bara för nån enstaka bägare. Skamligt! Ingen vördnad! Hur uppmärksam gjorde jag inte Gustav III besök 1788! Som konstmästare anordnade jag en bejublad ekläring på älven. Något som gjorde mig riksberömd. Vad gör dom nu för tiden? Raketer på Löfbergs lila! Barnsligheter. Man skulle vilja...

Just då bländades Harry av en stråle morgonsol. När han såg upp var mannen försvunnen. De träffades aldrig mer. Karolina var inte alls förvånad:

– Du måste förstå att i Kallsta kan va som hels inträff! Dä är en speciell sta!

– Men för tusan, Lägga ner I 2, det är omöjligt!

Långt, långt senare, när Harry var pensionerad KMW-svarvare, försvann I 2. Hybelejen spådom slog in! När han sen fick en gratisbiljett Färjestad – Djurgården och upplevde spelarna instormade under stjärnkaskader, påminde han sig Hybelejens ord och utbrast nedlåtande:

– Ah, såna tomtebloss! Ni skulle sett Hybelejens ekläring för Gustav III!

När han vaknade upp med utslagna tänder och krossad näsa förstod han: Det var något särskilt med Karlstad!

Per Berggrén

Händelser under det gångna året

Kulturhusens dag med rubriken *K-märkt* genomfördes den 9 september 2007 med Gamla Wermlandsbanken som samlingspunkt. Carlstads-Gillet medverkade bland annat genom att visa sina lokaler i byggnaden. Barbro Järliden berättade om konsten i huset.

Den 25 september 2007 hade Carlstads-Gillet öppet hus för sina medlemmar. Huvudattraktionen denna kväll var visning av delar av Gillets bildskatt. Arkivarien Mikael Lundström och Fotogrupperns Bengt Johansson höll i trådarna inför ett trettiotal intresserade.

Den 15 januari diskuterades och bildades Framtidsrådet med representanter från Karlstads kommun, Carlstads-Gillet, Karlstads Hembygdsförening och Karlstad Lever. På bilden ses närmast kameran till vänster och i högervarv Lisbet Larberg, Erik Hellberg, Hans Olsson, Pererik Ekeberg (skymd), Per Berggrén, Karl-Axel Hjerdt, Lennart Edberg, Carl-Göran Tollesby, Håkan Holm, Kerstin Berg och Gunnar Persson. Foto: Martin Edman.

*Inger Berggrén, arkitekt SAR/MSA,
är Gillets representant i Framtidsrådet.*

Inger på sin balkong på Strandvägen blickar ut över Tyggårdsviken som inom några år kommer att ha ett helt annat utseende.

Karlstads utveckling – en historik och tankar inför framtiden

Inger Berggrén

Med anledning av den pågående debatten om byggande i Karlstad vill jag ge korta glimtar av en del av det, som hänt under de senaste decennierna, och funderingar inför framtiden.

ERFARENHET SEDAN 1960-TALET

Jag har varit arkitekt i Karlstad sedan mitten av 1960-talet. Genom åren har jag kunnat följa stadens utveckling och kan konstatera att byggandet verkligen har skett i ”vågor”, såväl när det gäller snabbhet som vad som har byggts eller rivits. Vad som idag händer är att det sker med mer medvetenhet och medverkan från allmänheten än någonsin tidigare. Möjligheterna att delta i planprocessen, från första programskedet i den fysiska planeringen till den färdiga detaljplanen gör att både planerare och berörd allmänhet har ett ansvar. Den, som skall göra en plan, måste informera tidigt om vad som kan göras och den som är berörd måste på samma sätt reagera tidigt för att få gehör för sina synpunkter. Karlstads-Gillet har tagit initiativ till att bilda ett framtidsråd tillsammans med Karlstads Hembygdsförening och Karlstad Lever för att kommunens representanter tidigt skall kunna få del av de detaljkunskaper som dessa föreningar har om staden. Ett lovvärt initiativ, som vi hoppas skall bära god frukt i framtiden!

TINGVALLA ISSTADION

Som praktikant på stadsarkitektkontoret 1965, hos dåvarande stadsarkitekten Per Lagergren, fick jag en intressant bakgrund till stadens utveckling fram till 1965 och dessutom hade jag förmånen att rita Tingvalla Isstadion. Det var på den tiden när bandy var på modet och spelades på många platser i länet. Isstadion utrustades med konstfrusen bana och förbereddes i sin konstruktion av ljuspylonerna, så att läktare kunde monteras upp när ekonomin tillät detta.

Med facit i hand kan vi konstatera att det aldrig blev den stora succé, som man hade hoppats på när det gällde bandybanan och aldrig fick man råd att bygga läktare! Men det var ändå framsynt och djärvt att bygga en bandyarena på 1960-talet. Genom att placera en idrottsanläggning här påbörjade man också planmässigt det idrottsområde med olika aktiviteter, som nu ligger relativt centralt på denna plats. Just här kan inte vad som helst byggas eftersom området är buller- och vibrationsstört av såväl motorvägen som järnvägen och dessutom har svåra grundläggningsförhållanden.

DET MESTA SOM BYGGTS ÄR FRÅN TIDEN EFTER 2:A VÄRLDSKRIGET

Två tredjedelar av allt som har byggts i landet är byggt efter andra världskriget. Ser vi till Karlstad, så byggdes det en hel del under 1950-talet men den stora byggvägen kom inte

igång förrän på 1960-talet. Då byggdes Våxnäs, Gruvlyckan, Orrholmen, Glasberget och delar av Rud samt flera av våra villaområden. Allt byggande gick med en rasande fart, ibland så fort att man inte hann med allt som hörde till bostäderna: skolor, daghem, äldreboende och affärscentra.

MILJONPROGRAMMET

1965-1975 var miljonprogrammets dagar. Riksdagen hade bestämt att det skulle byggas en miljon bostäder på tio år i landet. Orrholmen är ett exempel på miljonprogrammets byggande.

KRONOPARKEN

I slutet av 1960-talet utlystes en stadsplanetävling om Kronoparkens bebyggelse. Tanken var att det skulle bo trettiotusen människor i en ny stadsdel här. Tre områden med tiotusen i varje skulle planeras och bebyggelsen skulle sträcka sig ända fram till sjön Alster i norr. Tävligen vanns av Vattenbyggnadsbyrån (VBB) i Stockholm och projektering av området påbörjades genast med första delen för tiotusen personer. Nu lanserades de idéer, som tio år tidigare varit moderna i USA. Allt byggande underordnades byggmetoderna och husen förlades på sådant sätt att stora spårbundna kranar kunde utnyttjas. Naturligtvis ansågs detta vara enkelt, snabbt och kostnadseffektivt på den här tiden. Som tur var reagerade flera arkitekter i staden på det vinnande planförslaget och efter hand insåg även kommunens representanter att Kronoparken aldrig så snabbt skulle bli så stort som man angivit i tävlingsförutsättningarna. Man avbröt utbyggnaden av stadsdelen och disponerade om byggandet, så att det blev vad det är idag.

UTFLYTTNING AV STATLIG FÖRVALTNING

På 1960-talet beslutades att staten skulle flytta ut förvaltningar från Stockholm till landsorten. Det var då Karolinen kom till med alla sina militära enheter. Egentligen hade man avsett att lägga universitet på den plats där Karolinen ligger, men försvarsmakten ville ha området och universitet fick läggas på Kronoparken. I och med att många kom från Stockholm till Karlstad, så gällde det att finna lämpliga bostäder. Villaområden byggdes i såväl Karlstad som i kranskommunerna och pendling med bil till arbetet blev allmänt.

ROT-RENOVERINGAR

Vid första delen av 1970-talet förändrades konsulternas situ-

ation på arbetsmarknaden och 1973 fick många sluta. Under en kort period blev även byggnadsarbetarna friställda. Då vidtogs arbetsmarknadsåtgärder och snabbt började hjulen rulla igen. Man byggde alla de komplement, som saknades i bostadsområdena: skolor, daghem servicehus och butiker. 1980-talet kom med ännu en byggkris och då ordnades det med arbete genom att staten gav fördelaktiga lån till s.k. ROT-renoveringar, d.v.s. renoveringar av bostäder, som byggts cirka 30 år tidigare och där bland annat handikappanpassning saknades. ROT-renoveringarna skedde ibland till varje pris och på gott och ont. Med dagens syn på vissa saker kanske man skulle ha gått litet mer varsamt fram och låtit varje byggnad få förändras på sina villkor.

KRASCHEN

På senare delen av 1980-talet accelererade renoveringen av byggnader, nya fastighetsbolag bildades och hela byggmarknaden stod inför en aldrig tidigare skådad högkonjunktur. Det fanns varken konsulter eller byggnadsarbetare att uppbringa, priserna sköt i höjden på allt som hade med byggande att göra, man importerade såväl material som arbetskraft. Hela branschen hamnade i en ond cirkel, som bröts när den stora kraschen kom hösten 1991. All luft gick ur byggmarknaden och det skulle ta lång tid innan den hämtade sig. I Karlstad byggdes det inte mycket under hela resten av 1990-talet och det är först på senare år som vi kan se att det händer något i staden och att marknaden har återhämtat sig.

NY LAGSTIFTNING

För att möta en förändrad syn på miljöfrågor och för att koppla ihop markanvändning och byggande med utnyttjande av naturresurser utvecklades en helt ny lagstiftning på 1980-talet. Naturresurslagen (NRL) och plan- och bygglagen (PBL) kom till 1987. 1998 samlades all lagstiftning, som har med miljön att göra i Miljöbalken. NRL upphörde och PBL lades utanför balken men med vissa länknings till den.

STOR UTMANING

Just nu står hela samhället inför en stor utmaning när det gäller byggande och bostäder. Alla de, som nu går i pension och som bott i villa, kanske vill förändra sitt boende och göra vad de alltid längtat efter. Det är många som vill sälja sin villa och använda vinsten till lägenheter och aktiviteter. Ur samhälls-ekonomisk synpunkt gäller det att ta tag i detta och se till att det blir möjligt att få en rotation på bostadsmarknaden, så

Vy mot Kvarnberget från Orrholmen

att investeringar i skolor och andra komplement, som ofta finns i villaområdena, utnyttjas på rätt sätt. Det behöver byggas bostäder i centrala delar av städerna för att få attraktiva lägen med gångavstånd till det mesta. Genom en förtätning i centrala delar kan man, förutom att bilen används mindre, även utnyttja redan befintlig infrastruktur och därmed göra miljövinst. Men förtätningen måste göras med finesse! Man måste lära av tidigare misstag och inte förtäta till varje pris utan på byggnadens eller områdets villkor.

KARLSTAD HAR TVÅ ANSIKTEN

Karlstad har två ansikten, ett utefter Klarälven och ett ut mot Vänern! Vid den västra älvfäran ligger den gamla staden och nästan hukar sig. Här finns de gamla byggnaderna, som blev kvar efter branden och de, som byggdes strax därefter. Visserligen ligger här en hel del nyare hus också men de är anpassade till de äldres skala i form, färg och volym. Den här delen av staden tål inga stora byggnader eller radikala förändringar. Här vid Karl IX:s staty och residenset är det dessa element som skall dominera. På behörigt avstånd ligger teatern och Sockerslottet även de en viktig del av miljön. En naturlig fortsättning på denna gamla stad är Stora torget

med alla sina byggnader, som utgör väggarna i ett av landets största torgrum. Härifrån ser man också domkyrkan som tronar på sin kulle. Intill kyrkan ligger Gamla gymnasiet, en av stadens äldsta byggnader, som undkom branden 1865. Allt detta och kanske litet till hör till det vi skall värna om när det gäller att hålla igen med förtätningar.

Stadens andra "ansikte" mot Vänern är det med de stora strukturerna. Här finns oljecisterner, hamnkranar och stora byggnadskomplex. Denna del av staden tål att exploateras med höga byggnader och stora volymer. Jag blev själv medveten om detta "ansikte" från gångvägen vid Mariebergsviken på Orrholmssidan när jag såg mot Kvarnberget. Det var en helt annan Karlstadsvy än den man vanligtvis ser. Kvarnberget, Viken, Orrholmen, Löfbergs och nu allt som byggs runt Inre hamn samt Glasberget och delar av Herrhagen är komponenter i denna stadsstruktur – ansiktet mot Vänern.

GODA MÖJLIGHETER ATT FÖRTÄTA

Med anledning av de diskussioner, som nu förs vill jag framföra, att jag tror att det går att förtäta genom att utnyttja många byggnader mer effektivt än vad som hittills gjorts. Till exempel kan man använda stora vindsutrymmen till lä-

genheter, man kan i vissa fall bygga om gamla tvättstugor till lägenheter o.s.v. Enbart fantasin sätter stopp! MEN... det är viktigt att ombyggnaderna görs på husens egna villkor och att dagens krav på bl.a. tillgänglighet tillgodoses.

ARKITEKTER KAN!

Låt arkitekterna få komma till tals och ge dem möjligheter att utforma vår miljö! Under de senaste årtiondena har arkitekternas roll försvagats till förmån för byggnadsfirmorna med ingenjörer och ekonomer i spetsen. Enbart kortsiktigt ekonomiskt vinnande har styrts mycket av utvecklingen i många mindre orter, där man varit glad för vad som helst som byggts. Arkitekterna har oförskyllt dock fått kritik för det utförda. I de större städerna och i områden med stort utvecklingstryck har däremot arkitekter och fysiska planerare fått mer att säga till om. Då har även den demokratiska processen fått ta mer tid och allmänheten känner att den har fått mer gehör för sina åsikter. Arkitekterna är duktiga yrkesutövare, som har en gedigen utbildning för att kunna möta olika krav och kanalisera dem till vackra och ändamålsenliga anläggningar. Utnyttja denna kompetens och låt vår generation få sätta sina spår i omgivningen! För drygt 100 år sedan,

när teatern byggdes, ansågs den av många vara ful och att den skulle bli negativ för staden. I dag prisar vi den!

SÄTT KARLSTAD PÅ KARTAN

På tal om teater, Karlstad behöver någon form av kulturbyggnad med intressant innehåll, som sätter staden på kartan. Helst världskartan! Vi har mark och läge mitt i Norden för att anta en sådan utmaning!

I MORGON ÄR IDAG HISTORIA

Liksom alla tidigare generationer har satt sin prägel på stadens utformning anser jag att det är angeläget att vi idag också får göra det. Arkitekter har, som ovan sagts, kompetensen att kanalisera andra människors tankar och idéer om stadens utveckling, låt dem få göra det. Stötta dem och ge ifrån dig av dina tankar i tid, så att det kan bli något bra av vår tids Karlstad, som kan gå till eftervärlden som ett minne av en bra tid. Lär av gamla misstag, upprepa dem inte! Det är väldigt enkelt att enbart klaga på det som görs – jag vet att inför, och bakom, varje beslut finns långa diskussioner och många överväganden för att göra det allra bästa, men allt kan inte alltid passa alla!

De nyintagna medlemmarna vid Höstgillet 2007. Från vänster: Stefan Bjuréus, Barbro Brolinson, Birgitta Ekberg, Christina Holm, Eva Lejrin, Per-Olof Myrin, Bengt Nordlöw, Carl-Håkan Rahlenius, Bo Ryderfeldt, Torbjörn Sjöholm, Per Uppman, Jonas Wirén och Lars Wolgast.

Gunnar Lundkvist berättade om sin nya bok och tackade för att den tagits upp i Carlstads-Gillet's skriftserie. Skrivaren Erik Hellberg lyssnar intresserat.

Carl-Eje Granquist fick motta Carlstads-Gillet's litteraturstipendium på 10 000 kronor med tillhörande diplom. Han fick dessutom hedersnämmande för ett andra bidrag till tävlingen.

Ragnar Magnussun fick hedersnämmande i litteraturpristävlingen.

Per Elam läste Fröding med hela kroppen.

Seth-Olov Fredholm berättade om Herrhagen

Före åldermannen Per-Jan Wällgren donerade en summa pengar att användas till att framställa en vacker bok om Karlstads domkyrka.

Som erkänsla för värdfulla insatser till Carlstads-Gilletts fromma överräcktes blommor till Göran Engström för hans insatser som webbredaktör, till Lena Sewall för hennes engagemang i litteraturstipendiejuryn, till Bengt Johansson för hans arbete i fotogruppen, till Lars Wennberg för att han visade sin fotoutställning om Haga under höstgillet och till Mattias Björklund, som avtackades för sin tid som föreningens räkenskapsgranskare.

Höstgillet 2007

Höstgillet 2007 blev en händelserik tillställning. 150 medlemmar hade inställt sig till förhandlingarna, vilket är nästan halva medlemsantalet.

Böcker och litteratur stod i högsätet denna kväll i flera avseenden. Carlstads-Gilletts litteraturstipendium delades ut för första gången. Den lycklige mottagaren av detta var gamle herrhagspojken Carl-Eje Granquist som dessutom fick hedersomnämning för ett andra bidrag. Ytterligare ett hedersomnämning delades ut till Ragnar Magnusson.

Bok nummer 37 i Gillets skriftserie heter Carlstad på den tiden. Författaren till denna spännande datorkolorering av gamla svartvita fotografier, samlade på ett ställe heter Gunnar Lundkvist, ett känt namn i Gillet efter tidigare bidrag till skriftserien.

Förre åldermannen Per-Jan Wållgren hade begärt ordet och hans fina erbjudande om en donation till Gillet, avsedd

för dokumentation av Karlstads domkyrka, uppskattades av närvarande medlemmar. Förra domprosten Harry Nyberg och åldermannen kommer att med gemensamma krafter försöka åstadkomma en vacker och innehållsrik bok som kan ingå i Gillets skriftserie.

Syskonen Ronge lovade att delar av deras pappas, Mats Ronge, arkiv skulle tillfalla Gillet, vilket vi emotser med stor spänning. Han var ju en av de verkligt stora karlstadskännarna.

Oförliknige Per Elam satte punkt för Gillets första del med att läsa Fröding som bara han kan. Han läser med hela kroppen som bara ett fullblodsproffs kan.

Kvällen avslutades med läcker höstgryta, allsång och roliga historier vilket bidrog till att eftermälet efter höstgillet 2007 blir gott och att medlemmarna med tillförsikt kan se fram emot nya möten tillsammans.

*Per Berggrén
Foto Inger Berggrén*

De nyintagna medlemmarna under intagningsceremonin. Skrivaren Erik Hellberg läser upp deras namn. Från vänster: Michael Winslow, Nils-Erik Säfman, Carl-Axel Rudd, Björn Rosén, Lars Olsson, Carl-Henrik Höljfors, Lena Arinell, Per Andersson och Mårten Andersson.

Vårgillet 2008

*Per Berggrén
Foto Inger Berggrén*

140 medlemmar minglade i Gamla Wermlandsbankens entréhall innan det var dags att bänka sig i Marmorsalen för korta förhandlingar vid årets vårgille den 17 april. Den glädjande stora uppslutningen till gillena gör att rådet tror sig ha hittat rätt koncept för fortsatta möten.

Förhandlingsdelen av kvällen inleddes, som traditionen bjuder, med högtidlig intagningsceremoni, där nio nya medlemmar kunde välkomnas i gemenskapen.

Åldermannen informerade om händelser och verksamhet sedan höstgillet. Han kunde bland annat rapportera att Framtidsrådet är bildat och att denna organisation fått en rivstart då man haft att behandla både frågan om Vågmästarbostaden och rivning av Karlstads-Tidningens gamla hus på Norra Kyrkogatan.

Annat av intresse för föreningens medlemmar var att meddela, att det fortfarande finns exemplar av Erik Bengtsons bok *Snällast i världen* till försäljning, att konstnärinnan Jessica Stuart-Beck erbjudit sig att låta sin bok med akvareller av karlstadsmotiv ingå i Gillets skriftserie och Harry Nyberg och Åldermannen påbörjat sitt arbete med att framställa en

bok om Karlstads domkyrka som baseras på en donation av förre åldermannen Per-Jan Wällgren.

Arkivarien Mikael Lundström berättade att en författartävling på nytt kommer att utlysas för att Gillet ska kunna utdela sitt litteraturstipendium vid höstgillet 2008.

Vid vårgillet har ledamöterna att fatta beslut om medlemsavgiften. Detta var lätt. Skattmästaren Per Anders Olson föreslog oförändra avgift, 150 kronor plus 25 kronor till författarfonden. Belutet blev ja till skattmästarens förslag.

Sven Larsson, som invaldes i Carlstads-Gillet vid vårgillet 1958 och som är det verkliga karlstadsoraklet, uppmärksammades med att tilldelas exemplar nummer 2 av Gillets hedersgåva, träkonstverket av Trämajoren.

Efter förhandlingarna underhöll trubaduren mm, Björn Sandborgh, med mycket uppskattat kåseri och sång med egna tonsättningar av Frödings och Stjernes dikter.

Kvällen avslutades med kulinarisk vårsupé med sång och glada upptåg och ett trevligt vårgille kunde läggas till handlingarna vid elvatiden på kvällen

Honörsbänken med från vänster Sven Larsson, hedersgillesmedlemmen Anders Blomquist, Agneta Alte, hedersgillesmedlemmen och förra åldermannen Pert-Jan Wållgren samt hedersgillesmedlemmen och förra åldermannen Leif ALte.

Länsrådet och trubaduren Björn Sandborgh har en enastående förmåga att på ett lättsamt sätt underhålla en publik. Vid vårgillet sjöng han till gitarr egna tonsättningar av Gustaf Fröding och Oscar Stjerne. För närvarande medlemmar var hans vackra melodier till stor poesi en fin upplevelse efter förhandlingarna.

Sven Larsson har varit verkställare på Gatukontoret i Karlstad. Han har studerat arkeologi och etnologi vid dåvarande högskolan. Han har skrivit otaliga artiklar i om Karlstad och Karlstads människor. Han kan allt om Karlstad och har välvilligt delat med sig av sina kunskaper om staden till Gillet. Vid vårgillet tilldelades han Carlstads-Gillet's hedersgåva, träkonstverket av Trämajoren. Han invaldes i Gillet vid vårgillet 1958.

Avsändare: Carlstads-Gillet
c/o Karlstads kommun
Gamla Wermlandsbanken
651 84 Karlstad

Från mitten på 1990-talet har det varit stiltje på byggfronten i Karlstad och behovet av nya lägenheter är för närvarande stort. Detta har lett till en enorm byggboom som ger staden en helt ny profil. Mitticity-gallerian, Vågmästaren, Södra Råtorp och Inre hamn är bara början. Bryggudden, Kanikenäset, Zachrisdalsområdet, Gamla flygfältet och en hel del annat står på tur.

Bilden visar Bryggudden, där Karlstads ”skyskrapa” kommer att byggas.